

VII.

Jelenlegi alkotmányjogi helyzet.

Az egyesült Magyar- és Erdélyország törvényhozása, az újabb korszellemet egyesítette az erdélyieknek a lelkiismereti szabadságot és a szabadkutatást évszázadokon át biztosított szabadgondolkozásával. A vallás ügyében hozott újabb törvények a jogegyenlőség és vallásszabadság újabb biztosítékait foglalják magukban.

Az 1868. évi 53. t.-cikk *a bevett keresztény vallásfelekezetek viszonyosságáról*, az 1894. évi 31. t.-c. *a házassági jogról*, az

1894. évi 32. t.-c. a *gyermek*ek vallásáról, az 1894. évi 33. t.-c. az *állami anyakönyvekről*, az 1895. évi 42. t.-c. az *izraelita* vallásnak bevett vallássá nyilvánításáról, az 1895. évi 42. t.-c. a *vallás szabad gyakorlásáról* rendelkeznek.

Ezen törvények megőrzik ugyan a magyar törvényhozás által mindig figyelemben tartott állami főszempontot, hogy maga határozza meg, minő vallások szabad gyakorlatát engedélyezi a hazában s kimondják, hogy mindenki szabadon vallhat bárminő hitet vagy vallást és azt külsőképen is kifejezheti és gyakorolhatja, azonban csak úgy és annyiban, amennyiben az állam vagy nemzet ellenes irányzattal nem bír s a fennálló törvényekkel és közerkölccsel ellentétben nem áll. Bármely hitet vallók egyházzá is alakulhatnak, ha a törvényben előirt feltételeket igazolják, amely esetben *elismert felekezetté* vállhatnak. (1859: 43. t.-c.)

A *törvényesen bevett keresztény vallásfelekezete*ken és a *zsidókon* kívül tehát *ujabb elismert felekezetek* is keletkezhetnek.

Az állam a fennebb említett feltételek kikötésén kívül a hitbeli szabad meggyőződést és az egyházak szabad mozgását nem akadályozza. Az állami magasabb érdekek szempontjából azonban fenntartja a felség főfelügyeleti jogát úgy az egyházak, mint az iskolák s ezek alapítványai felett, de az állam az egyházaknak a megfelelő védelmet is nyújtja.

A törvényesen bevett keresztény vallásfelekezeteket illetően a régibb törvények ujabbán elismertettek s az állami tiszteletben tartja ezeknek a törvényeken alapuló jogait.

Államilag szervezte azonban a házassági jogot s az anyakönyvezést s ezzel összefüggően rendezte a gyermekek vallását az áttéréseket és kilépéseket is. Ugyanis:

1. Meg van engedve, hogy bárki egy másik *bevett* vallásfelekezet kebelébe előirt szabályok megtartása mellett *áttérhessen* — 1868: 53. t.-c. — vagy valamely *bevett* vallásból *ki* s egy *elismert* vallásfelekezetbe *beléphessen*, sőt még az is, hogy vallásfelekezethez ne tartozzék — 1895: 43. t.-c.

Az áttértnek áttérése utáni minden cselekménye azon egyház törvényei szerint ítélendő meg, amelybe áttért s az elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők — 1868: 53. t.c. 8. §.; — az elhagyott egyház elvei a kilépettre sem kötelezők —

Az 1868. évi 53. t.-cikk szerint a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezethez tartozók házassága bármely fél papja előtt köthető. Az 1894. évi 31. t.-c. azonban kimondotta, hogy a *házasságot* 1905. okt. 1-től kezdve jövőben az arra feljogosított *polgári tisztviselő előtt kell* az előirt alakiságok szerint *kötni* s oly kötés, mely nem polgári tisztviselő előtt történt, a törvény erejénél fogva semmi vonatkozásban sem tekintetik házasságnak (1894: 31. t.-c. 29., 30., 38., 39. §§.). Eme törvény a házasságra vonatkozóan minden irányban rendelkezik. A házassági jogot az egyes hitfelekezeteknek erre vonatkozó felfogására tekintet nélkül kötelezőleg szabályozza. A feleknek a házasság kötésére vonatkozó vallási kötelezettségeiket azonban érintetlenül hagyja (149. §.) s a 27243/895. sz. a. Igazságügyministeri utasítás 61. és 67. §§-ai kötelezik a polgári tisztviselőt, hogy a házasság megkötése után a házasulókat figyelmeztesse, miszerint a házasságnak előtte történt megkötésével vallási kötelezettségeiknek még eleget nem tettek. A házasulók azonban az 1868. évi 53. t.-c. 11. §-ra és a bevett keresztény vallásfelekezetek törvények által (1848: XX. t.-c. 1. és 2. §§.) biztosított teljes egyenjogúsága és viszonyosságánál fogva bármelyik bevett keresztény vallású fél lelkészéhez teljes érvénnyel folyamodhatnak az illető egyház szertartása szerinti közreműködésért. A felek által tett lelkész választás miatt egyik felet sem érheti saját egyháza részéről semmitéle egyházi fenyték vagy hátrány, mert törvény által megengedett polgári jogait mindenki szabadon gyakorolhatja.

De különben is a vegyes házasságok érvényét, bármelyik fél papja előtt is köttetik, még a házassági törvény előtt már XVI. Gergely pápa brevéje s a Lambruschini-féle instructio is érvényesnek ismerte el. Eme pápai brevét X. Pius pápa a „Ne temere“ kezdetű decretumával 1908. ápr. 19-től kezdve hatályon kívül helyezte ugyan, de később újból érvénybe helyezte a „Provida“ kezdetű brevéjével, melyet eredetileg csak Németországra adott volt ki, Magyarországra is kiterjesztése által s mely a nem katolikus lelkész egyházi közreműködését is érvényesnek ismeri el s ezzel a kath. egyházi szempontot is összhangba hozza a különben is mindenkire nézve agyaránt kötelező állami törvényekkel.

Az egyházak kötelezve vannak magasabb állami szempontból

az egyházi felfogást az állami törvényekkel összhangba hozni s eme törvényeket tiszteletben tartani. Különben az egyház fölébe helyezkednék az államnak. Ezt pedig a magyar állam soha sem engedte meg. Mégis a különben hazafias érzésű katolikus püspöki kar, az utóbb említett pápai instructio közrebocsátásához, a maga részéről a lelkészekhez oly utasítást adott ki, hogy híveiket amennyire csak lehet, a vegyes házasságoktól visszarettentsék s az ily házasságokat minden alkalmas eszközzel megakadályozni igyekezzenek s teljes erővel oda törekedjenek, hogy mindkét nembeli gyermekek katolikus nevelése reversalis útján biztosítsák s ily biztosíték ki nem eszközölhetése esetén ne szünjenek meg nyugtalanítani a házasfeleket s rájuk hatni, hogy a gyermekeket még ez esetben is a kath. vallásban neveltessék, mert különben méltatlanokká teszik magukat a bűneik alóli feloldozásra.

Egyik egyház sem látja szivesen a vegyes házasságokat. Ámde a törvény iránti tisztelet, a jogegyenlőség és viszonyosság, a vallási türelmesség és a felekezeti béke megkövetelik, hogy a törvény rendelkezése megtartassék.

De a hazafiság s a Krisztus által tanított felebaráti szeretet is a béke ápolását s ez érdekében a törvény megtartását írja elő. Ha tehát a kath. papság ezek dacára a fennebbiek szerint viselkednék, lelkészeinkre hárul a feladat, hogy a legnagyobb éberséggel legyenek híveik lelki védelmére s buzgó papi gonddal igyekezzenek a visszaéléseket megakadályozni.

3-szor. *A vegyes házasságokból származó gyermekek vallása tekintetében*, régibb törvényeink fenntartásával, az 1868. LIII. törvénycikk 12. és 13. §§-ai úgy intézkedtek, hogy a fiúk atyjuknak, a leányok anyjuknak a vallását követik s az ezzel ellenkező bármely szerződés, térítvény, vagy rendelkezés érvénytelen s jogerővel nem bír. Eme minden tekintetben méltányos, a jogegyenlőségen alapuló s Erdélyben évszázados megnyugvást s felekezeti békét biztosított törvényes intézkedést azonban a polgári házasságról szóló törvény alkalmából az 1894. évi 32. t.-cikk, a katolikusoknak adott concessióként aként változtatta meg, (1., 4., 9., 16. §§.) hogy a házasság megkötése előtt és pedig az 1896. febr. 7-én 5175. sz. Belügyminiszteri értelmező rendelet szerint, az egyszer létrejött megegyezéstől elállva s attól eltérőleg a házasu-

landó felek az előirt formaságok mellett újból is megegyezhetnek arra nézve, hogy a házasfelek gyermekei valamennyien az atya vagy az anya vallását kövessék. Ilyen megegyezés hiányában a gyermekek nemök szerént szüleik vallását követik.

Eme miniszteri rendeletre is tekintettel lelkészeinknek még az esetben is, ha a házasulandók közt már megnyugtató megegyezés a gyermekek vallását illetően létre jött, egészen a házasság megkötéséig, ügyelniök kell, éber lelki gondozással, hogy újabb eltérő megegyezésre rá ne birathassanak,

4-szer. *Házassági- bontó és megsemmisítés iránti perekben* az 1894: 31. t.-c. 136. §. szerint 1905. okt. 1-től kezdve az egyházi hatóságoknak addigi törvényeink szerént fennállott s legutóbb az 1868. évi 48. törvény által is fenntartott biráskodási joga megszűnt s ezek a perek most már *a királyi bíróságok hatáskörébe vannak utalva.*

5-ször. Ezekkel kapcsolatosan megszűnt az egyházi közhitelességű *anyakönyvvezetés* is s az 1894: 33. t.-c. értelmében a *születések, házasságok és halálesetek* állami közhitelű nyilvántartása, 1905. okt. 1-től kezdve, a törvény értelmében erre hivatott közegek által vezetett *állami anyakönyvek* szolgálnak (1. §.).

Azonban a törvény életbe lépte előtt vezetett felekezeti anyakönyvekből közhitelességű kivonatokat az eddigi módozatok mellett kiszolgáltatni a felekezeti anyakönyvvezetők továbbra is jogosultak és büntetés terhe alatt — kötelesek is (94. §.).

Az unitárius egyház tagjait megilletik még a *következő egyéni jogok*:

1. A többi honpolgárokat megillető *politikai és polgári jogok*, mert az erre való képesség a hitvallástól független.
2. Megfelelő minősítés mellett igénnyel birhat *bármely* állami törvényhatósági vagy községi *tiszti* állásra.
3. Vallási szertartása gyakorlásában, *ünnepei megtartásában*, büntetés terhe alatt *senki által nem akadályozható* s vallási hité, vel össze nem egyeztethető vallási cselekmény teljesítésére nem kényszeríthető; viszont azonban vallási hite s egyházi szabályai nem mentik fel törvényen alapuló bármely kötelessége teljesítése alól. Más vallásuak ünnepeinek megtartására nem kötelezhető, de viszont ő sem zavarhatja más vallásnak ünnepeit és szertartásait.

4. Valamely hite szerénti *egyházközséghez kell tartoznia* s ha lakóhelyén ilyen egyházközség nincs, a legközelebb eső saját vallása szerénti egyházközséghez kell csatlakoznia.

5. *Temetőkbe* vegyesen akadálytalanul temetkezhetnek, aki ebben akadályozza kihágást követ el.

A magyarországi Unitárius Egyházat megillető főbb jogok a következők:

1. A többi bevett keresztény vallásfelekezetekkel tökéletesen *egyenlő szabadságot és viszonyosságot élvez* (1848: 20-ik, 1868: 43-ik, 1868: 53. t.-c. és az 1895: 43. t.-c. 6. §.).

2. Az országban bárhol egyházi szertartása szerént isteni tiszteletet tarthat, templomot, tornyot építhet, egyházközséget alakíthat, leányegyházakat anyaegyházakká s viszont átalakíthat. Jelenleg azonban a lelkészi jövedelem állami kiegészítéséről szóló törvény rendelkezéseire tekintettel, új lelkészi állás felállítását az egyház előterjesztésére, a vallás- és közoktatásügyi minister ismeri el indokoltnak (1868: 53. t.-c. 24. §., 1898: 14. t.-c. 2—3. §§.).

3. A lelkészek híveiket a hadseregnél s minden állami, törvényhatósági, községi közintézetben s kórházakban szabadon látogathatják, vallásoktatásban s mindennemű lelkészi szolgálatban részesíthetik s lelki szükségleteikről gondoskodnak (1868. évi 53. t.-c. 21. §.).

4. Önkormányzati jogánál fogva közhatósági jelleggel bíró jogi személyiséggel van felruházva. Törvényalkotási joggal bír. Törvényeit az egyházi fő, illetve zsinati főtanácsai gyűlésein hozza. Törvényei szerént alkotmányos szervezettel bír, melyben a világi elem túlsúlya biztosítva van. Főtanácsai gyűlésein kettős elnökség van: a püspök s a főgondnok. Püspökét, két főgondnokot, tisztviselőit szabadon választja. Főtanácsai gyűlései tartásában teljes önkormányzati joggal bír. Azon államkormányi képviselő nem vesz részt. Jegyzőkönyveit s határozatait állami felsőbb jóváhagyásra felterjesztenie nem kell. Csak a püspök választása jelentendő be Ő Felségéhez legfőbb felügyeleti jogából kifolyóan jóváhagyás végett. Kormányzatát a főtanácsokon kívül évközben az egyházi képv. tanácsai gyűlések által gyakorolja. Alsóbb gyűlései a kör- és keblitanácsai gyűlések. Egyházi szervei a püspök, esperesek és lelkészek; világi szervei a főgondnokok, kör- felügyelő és egyház-

kebli gondnokok és az egyházi tanácsosok, kik meghatározott számban úgy az egyházi, mint a világi tagok közül választatnak.

5. Fegyelmi joghatóságot gyakorol saját fegyelmi törvényei alapján. Határozatait, amennyiben anyagi kényszer alkalmazása szükséges, közigazgatási hatóság útján hajtja végre, mert e jog csak az államhatalmat illeti meg, annak vizsgálása mellett, hogy az illető egyházi határozatot, az illetékes hatóság saját hatáskörében hozta-e meg.

6. A püspök és esperesek az egyházközségeket szabadon vizsgálhatják.

7. A hívek vallásoktatása az egyház joga és kötelessége. Elemi iskolákat, gimnáziumokat, papképző felsőbb theologiai intézetet állíthat és tart fenn s azok nevelési ügyeit az állami törvények rendelkezéseinek figyelemben tartásával maga önállóan intézi (1868: 38., 1883. 30.). Ezek tekintetében a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter gyakorolja a felség legfőbb felügyeleti jogát.

8. Az egyház híveit egyházi és iskolai szükségleteinek fedezése céljából hozzájárulásra hívhatja fel. Egyházi adó csak közigazgatási úton, a hatóság segélyével hajtható fel.

9. Ingó és ingatlanokat szerezhethet és elidegeníthet, örökséget, hagyományt, alapítványt elfogadhat és birtokba vehet. Alapítványai felett a felség legfőbb felügyeleti jogot gyakorol épen úgy, mint az iskolák felett. Az Appr. Const. I. R. 1. Cím, 1. és 2. cikk, az I. R. 5. C. 4. cikk, az I. R. 6. C. 2. cikk, a Leopoldinum diploma 2. pontja és az 1791. évi LIV. t.-c. szerint ugyanis a bevett egyházak önkormányzati szabadsága biztosítván ezek szerint ezen egyházak magánjogi kötelezettségi képességgel bírnak, ingó és ingatlan javakat szerezhethetnek, örökölhetnek, birtokolhatnak, a melyek általuk testületileg kezeltetnek, templomot, tornyot, iskolát (fő- és középiskolát is) alapíthatnak s a szükséges telket és anyagot megszerezhetik; a kegyes alapítványokat illetőleg pedig az 1791. évi LV. t.-c. szerint biztosítottak, hogy azokat az alapító óhajához és szándékához képest kezeltetik, — épségben maradván a felség felügyeleti joga. Ezeket az 1848: XX., 1868. évi XLIII. t.-cikk 14. §-a, az 1895. évi XLIII. t.-c. 6. §. megerősítették.

E főfelügyeleti jog szerint Ő Felsége a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter útján ellenőrizheti, hogy az alapítvány

el ne idegeníttessék, meg ne csonkíttassék s jövedelme az alapító akaratának megfelelő célra fordíttassék, amely célból bekivánhatja az évi zárszámadásokat és kimutatásokat, amint ezt az iskolák főfelügyelete szempontjából a népiskolai oktatásról szóló 1868. évi 38. t.-c. 14. §. és a középiskolákról szóló 1883. évi 30. t.-c. 48. §. rendeli.

Nem nyugszik tehát tételes törvényen s az egyház önkormányzati szabad mozgását nehezíti és a dolgok megkivántató gyors lebonyolítását késlelteti a közalapítványi kir. ügyigazgatóságnak ama kivánsága, hogy az egyház az egyházi vagy iskolai célra tett hagyományok elfogadása és birtokbavétele előtt ezekről alapító levelet állítson ki és terjesszen fel jóváhagyás végett.

Az örökösödésről szóló 1894. évi 16. t.-c. 53. §. szerint a közalapítványi kir. ügyigazgatóság a hagyatéki bíróság által a közalapítványok felől értesítendő ugyan a főfelügyelet szempontjából, de ez nem jelenti és nem jelentheti azt, hogy a k. ügyigazgatóság a bevett vallásfelekezetektől, melyek már századok óta jogi személyiséggel bírnak s alapítványokat törvény szerint elfogadhatnak és birtokba vehetnek. ezt megelőzőleg alapító levelet állítsanak ki s terjesszenek fel jóváhagyás végett. Kivánhatja ezt ott, ahol egy ezután létesítendő jogi személyiségről van szó, vagy ott, ahol annak elfogadása ellen azon szempontból tiltakozhatik, mert az alapítvány az állami törvényekbe, nemzeti érdekebe, a közjóba vagy a közérkölciségbe ütköző célra tétetik. De más esetben nem. Ily célú alapítványt azonban a magyarorsz. unitárius egyház sem fogadna el.

8. A mely község vagy város valamely bevett vallásfelekezetnek házi pénztárából segélyt ad, az ottani unitárius egyház is arányos segélyt igényelhet (1868: 53. t.-c. 23. §.); ugyanigy ha azon községben fennálló felekezeti iskolát segélyez a község s ugyanott unitárius felekezeti iskola is van. 1868. évi 22. t.-c. 123., 126., 130. §§.

Osztatlan közös helyek felosztása esetén ugy a pap, mint az iskolamester a törvényben irt jutalékban részesíttetik.

9. Egyházi és iskolai szükségleteinek, az 1848. évi 20. t.-c. alapján az állampénztárból fedezésére törvényes igénnyel bír.

Megfelelően részesül is az 1898. évi 14. t.-cikk és az 1909.

évi 13-ik t.-c. alapján a lelkeszi jövedelem kiegészítésében s az 1898. évi 14. t.-c. 21. §. kifejezést ad annak, hogy eme törvény csak a lelkeszi congrua kiegészítését célozza s önként következik, hogy az állam a pénzügyi helyzetéhez képest továbbra is feladataul tekinti a fejlődő méltányos igényekhez képest a bevett vallásfelekezeteket egyházi és iskolai szükségleteiknek kielégítésében támogatni, miért is e törvény az állami költségvetésben külön címek és rovatok alatt a bevett vallásfelekezetek részére felvételni szokott mindennemű egyházi és iskolai segélyeket érintetlenül hagyta.

Az unitárius egyház részesül is arányos egyházi és iskolai állami segélyben a költségvetések alapján s kilátása lehet arra is, hogy eme segélyei külön törvénnyel intézményesen állandó biztosítékot fognak nyerni.

10. A felekezeti iskolák tanítói és tanítónői fizetésének és korpótlékának kiegészítéséről rendelkezik továbbá az 1893. évi 26. t.-c.; a népiskolai tanítók nyugdíjáról, özvegyeik és árváik ellátásáról az 1875. évi 32. és 1891. évi 43. t.-c. és a felekezeti tanároknak az országos nyugdíjintézetbe felvételéről az 1894. évi 27. t.-cikk, a melyek az unitárius egyház alkalmazottait is megfelelő figyelemben részesítik.

11. Vallásos könyveket, folyóiratokat adhat ki a sajtótörvények figyelembe tartása mellett.

12. Az unitárius egyház részére az 1885. évi VII. t.-c. 4. §-a a magyar főrendiházban is képviselmet biztosított. A magyarországi unitárius egyház hivatalában idősebb elnöke ugyanis — püspök, főgondnok — a magyar főrendiháznak hivatalánál fogva tagja.

A fennebb főbb vonásokban ismertetett országos törvények az unitárius vallásnak a többi bevett keresztény vallásokkal teljes jogegyenlőséget biztosítanak. Az egyház alkotmányos önkormányzati önállósággal és függetlenséggel bír, a mi által szabad mozgása s fejlődése lehetővé van téve. A magyar törvényhozás ez által elismerte és méltányolta azokat a hazafias önfeláldozó szolgálatokat, amelyeket a magyarországi unitárius egyház a magyar alkotmányosság, a nemzeti nevelésügynek, a közmívelődésnek és a valláserkölcsi érdekeknek évszázadokon át teljesített. Ezen

törvények védelme alatt a magyarországi unitárius egyház most már szabadon lobogtathatja a lelkiismereti szabadság s a szabad vizsgálódás fáklyáját s jövőben is jelentős közhasznú szolgálókat tehet a magyar nemzeti érdekeknek és a szabadelvű haladásnak.¹

-
- ¹ 1. *Ferencz József*: Unitárius Kis tükör III. K. Kolozsvár, 1900.
  2. *Zsilinszky Mihály*: A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai a reformációtól kezdve. Budapest, I. K. 1880., II. K. 1891.
  3. *Simó János*: Unit. Egyh. története. Torda, 1898.
  4. *Dr. Kolozsvári Sándor*: Erd. ref. Egyházkerület egyházjoga. Kolozsvár, 1877.
  5. *Dr. Kossuthányi Ignácz*: Egyházjog. Kolozsvár, 1902—1903.
  6. Magyar törvénytár. 7. Keresztény magvető. 8. M. O. Unit. Egyház Főtanácsi jegyzőkönyvei.